

OBSAH

1. KAPITOLA. ÚVOD DO ETOLOGIE ČLOVĚKA	11
1.1 Charakteristika vědního oboru etologie člověka.....	11
1.2 Vztahy etologie člověka k příbuzným oborům.....	15
1.3 Historie etologie člověka.....	17
1.4 Etologické koncepty člověka.....	19
1.5 Odvětví etologie člověka.....	22
Doporučená literatura.....	23
2. KAPITOLA. VROZENÉ AUTOMATISMY A JEJICH VYBAVOVÁNÍ	24
2.1 Úvod.....	24
2.2 Charakteristika a funkce vrozených automatismů.....	26
2.3 Klíčové podněty a schémata uvolňující vrozené spouštěcí mechanismy.....	28
2.4 Supranormální podněty.....	32
2.4.1 Význam supranormálních podnětů u zvířat.....	32
2.4.2 Supranormální podněty u člověka.....	33
2.4.3 Supranormální podněty v běžném životě člověka.....	35
Doporučená literatura.....	37
3. KAPITOLA. KOMUNIKACE ŽIVOČICHŮ	38
3.1. Úvod. Vlastnosti komunikačního procesu.....	38
3.2. Signály vyvinuté pro vnitrodruhovou komunikaci.....	39
3.3. Základní charakteristika neverbálních komunikačních prostředků člověka.....	41
3.3.1. Charakteristiky lidské neverbální komunikace (NVK).....	42
3.3.2. Klasifikace lidské NVK.....	43
Doporučená literatura.....	44
4. KAPITOLA. NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE. ZÁKLADNÍ KOMUNIKAČNÍ PROSTŘEDKY	45
4.1 Úvod.....	45
4.2 Optická komunikace.....	45
4.2.1 Obličej jako prostředek NVK.....	46
4.2.2 Oční kontakty (gaze behavior).....	47
4.2.3 Gesta.....	49
4.3 Akustická komunikace.....	53
4.3.1 Význam mimiky a gest pro vyjádření obsahu řeči.....	53
4.3.2 Parakomunikace, parajazyk.....	55
4.3.3 Diagnostický význam neverbálních komponent řeči.....	57
4.3.4 Motorické projevy doprovázející řeč.....	57

4.4 Dotykové, kontaktní chování (taktilní komunikace).....	57
4.4.1 Charakteristika, klasifikace.....	57
4.4.2 Ontogeneze dotykové komunikace.....	60
4.4.3 Funkce ruky v kontaktním chování.....	60
4.4.4. Dotyk formou hlazení.....	62
4.5 Odmítání kontaktu (bariéry).....	63
4.5.1 Prostředky k vytváření bariér.....	64
4.5.2 Příčiny a funkce bariér.....	64
4.6 Olfaktorická komunikace.....	65
4.6.1 Atraktans.....	65
4.6.2 Identifikace, individualizace.....	66
4.6.3 Olfaktorické klíče při upevňování emočních vazeb.....	67
4.6.4 Olfaktorická komunikace a ritualizované chování.....	68
Doporučená literatura.....	68
5. KAPITOLA. NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE: PROSTOROVÉ CHOVÁNÍ	69
5.1 Úvod.....	69
5.2 Teritorium. Teritoriální chování.....	69
5.2.1 Evoluce teritoriálního chování.....	69
5.2.2 Teritorium u člověka.....	70
5.2.3 Životní prostor a teritorium.....	73
5.2.4 Dočasné teritorium.....	74
5.3 Postoje, pozice.....	78
5.3.1 Funkce postojů v neverbální komunikaci.....	78
5.3.2 Vliv vnějšího prostředí na uspořádání těla při postojích.....	78
5.3.3 Dynamika postojů v čase.....	80
5.4 Úhel frontálních rovin.....	80
5.5 Akce.....	81
Doporučená literatura.....	82
6. KAPITOLA. MUTILAČNÍ CHOVÁNÍ A JEHO FUNKCE V NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACI. UMĚLÉ DOPLŇKY A JEJICH KOMUNIKAČNÍ VÝZNAM	83
6.1 Úvod.....	83
6.2 Mutilační chování.....	83
6.2.1 Změny ireverzibilní.....	84
6.2.2 Změny reverzibilní.....	84
6.3 Využití oblečení a umělých doplňků v NVK.....	85
6.3.1 Barvy.....	85
6.3.2 Oblečení.....	87
6.3.3 Ozdoby, šperky.....	88
Doporučená literatura.....	91

7. KAPITOLA. METAKOMUNIKACE	92
7.1 Úvod.....	92
7.2 Evoluce metakomunikace.....	92
7.3 Prostředky metakomunikace u člověka.....	93
7.3.1 Situace, ve kterých dochází k metakomunikaci.....	94
7.3.2 Prostředky používané pro metakomunikaci.....	95
7.3.3 Komunikující subjekt.....	96
7.3.4 Úmyslná a neúmyslná metakomunikace.....	96
Doporučená literatura.....	97
8. KAPITOLA. RITUALIZOVANÉ CHOVÁNÍ	98
8.1 Úvod. Definice a geneze ritualizovaného chování.....	98
8.2 Ritualizované chování u zvířat.....	98
8.3 Ritualizované chování u člověka.....	99
8.3.1 Některé typy rituálů.....	99
8.3.2 Znaky ritualizovaného chování u člověka.....	101
8.3.3 Zvyky a rituály.....	102
8.3.4 Význam rituálů pro komunikaci, jejich společenská funkce.....	102
8.3.5 Rituály a magie. Ritualizace a umění.....	103
Doporučená literatura.....	105
9. KAPITOLA. POTRAVNÍ CHOVÁNÍ	106
9.1 Úvod.....	106
9.2 Evoluce potravního chování člověka.....	107
9.3 Vrozené základy potravního chování člověka.....	109
9.3.1 Vrozené senzorní schopnosti.....	109
9.3.2 Schopnost vybírat spontánně životně nezbytné látky a regulovat jejich množství.....	110
9.4 Ontogeneze potravního chování člověka.....	111
9.4.1 Ontogeneze averzí vůči jídlům.....	112
9.4.2 Vývoj nutričních preferencí.....	113
9.5 Přínos etologie k problematice řízení příjmu potravy.....	114
9.5.1 Motivační stav.....	115
9.5.2 Apetenční fáze potravního motivačního cyklu.....	116
9.5.3 Konzumatorní fáze potravního chování.....	118
9.6 Poruchy potravního chování člověka.....	120
Doporučená literatura.....	120
10. KAPITOLA. ONTOGENEZE CHOVÁNÍ	121
10.1 Úvod.....	121
10.2 Vrozené automatismy a jejich vybavování u dětí.....	122
10.2.1 Vrozené pohybové vzorce.....	123
10.2.2 Mechanismy připoutání se k matce.....	123

10.2.3 Mechanismy rozpoznání vlastní matky.....	124
10.2.4 Mechanismy pro nalezení a příjem potravy.....	124
10.2.5 Schopnost vyjádřit stav ohrožení, narušení bezpečnosti.....	126
10.2.6 Schopnost navazovat pozitivní emoční vazby s dospělým.....	128
10.3 Fylogeneze a ontogeneze hry.....	130
10.3.1 Fylogeneze hry, základní vlastnosti hry.....	131
10.3.2 Ontogeneze hry u člověka.....	132
10.3.3 Funkce dětské hry.....	133
10.3.4 Některé specifčnosti dětské hry.....	135
10.3.5 Hra u dospělých lidí.....	136
10.3.6 Některé evoluční problémy hry.....	136
10.4 Vztah mezi vrozenými a získanými vlastnostmi. Problém „nature versus nurture”.....	137
Doporučená literatura.....	138
11. KAPITOLA. REPRODUKČNÍ CHOVÁNÍ	139
11.1 Úvod.....	139
11.2 Biologický základ mezipohlavních rozdílů (sexuální dimorfismus).....	140
11.2.1 Primární znaky sexuálního dimorfismu.....	140
11.2.2 Sekundární znaky sexuálního dimorfismu.....	140
11.2.3 Terciární znaky sexuálního dimorfismu.....	142
11.3 Evoluční základy reprodukčního chování.....	142
11.4 Motivační cyklus sexuálního chování u člověka.....	144
11.5 Úloha neverbální komunikace (NVK) v sexuálním chování.....	145
11.6 Etologický přístup k patologii sexuálního chování.....	146
Doporučená literatura.....	147
12. KAPITOLA. SOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ	148
12.1 Úvod.....	148
12.2 Evoluce sociálního chování.....	149
12.3 Sociální struktura, sociální organizace.....	151
12.4 Sociální chování jako mechanismus udržující sociální strukturu a fungování society.....	152
12.4.1 Agresivita.....	152
12.4.2 Altruismus.....	155
Doporučená literatura.....	158
13. KAPITOLA. ETOLOGIE A MEDICÍNA	159
13.1 Úvod. Přínos etologie pro medicínu.....	159
13.2 Základní zaměření etologie.....	159
13.3 Experimentální výzkum poruch chování.....	161
13.4 Vrozené automatismy a poruchy chování.....	163
13.4.1 Výrazové prostředky.....	163

13.4.2 Pohybové automatismy.....	164
13.4.3 Prostorové chování, teritorialita.....	165
13.4.4 Patologie přeskokového chování.....	166
13.4.5 Etologie některých fylogeneticky starých, archaických reakcí. Chování za extrémních stavů.....	168
13.5 Etologie, neonatální medicína a pedopsychiatrie.....	170
13.6 Další lékařské obory, které mohou využít etologii.....	171
Doporučená literatura.....	172
DOSLOV	173
VĚCNÝ REJSTŘÍK	175
ANGLICKÝ TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍČEK	178
SEZNAM LITERATURY	180

VĚCNÝ REJSTŘÍK

Adaptace fylogenetická	26, 38, 128, 138
Adolescence	110, 142
Afázie	171
Agrese, agresivita	20, 39, 85, 93, 99, 104 132, 151 - 155
Akce	43, 81 - 82
Akineze viz Reflex imobilizační	
Aktivita:	
instrumentální	115
přeskoková	64, 99, 102, 104, 167
vakuová	98
Altruismus	20, 134, 151, 155 - 158
Analýza:	
funkční	12
kauzální	12, 83
motivační (viz Motivace)	
Anticipace	32
Antropologie	15, 100, 106
Autismus	17, 23, 64, 162, 170
Automatismy vrozené	24 - 37, 42, 68, 83, 98 - 99, 109, 118, 121 - 127, 137, 142, 163 - 169
Atraktans	65 - 66
Attachment	139
Averze	112 - 113
Baby schema	29, 36
Bariéry	63 - 65
Barvy	34 - 35, 85 - 86
Behaviorismus viz Psychologie	
behavioristická	
Biologie evoluční	15, 18
Bolest	27
Centrální nervový systém (CNS)	28, 41, 107, 114, 122
Cílesměrnost	27
Dary, dárky	100
Demence senilní	57, 166
Denzita populační	73
Deprese	78, 80, 164
Deprivace:	
senzorická	162
sociální	162, 170
Dílčí motivační stav	144, 145 - 147
Dítě nedonošené	110, 123, 129
Dominance	32, 78, 86, 151
Domov	67, 70
Dvojčata	66, 113 - 114

Dvoření (viz též Námluvy)	142, 147
Ekologie	15
Emoce, emoční vyladění	67, 96, 108, 116, 128, 132
Empatie	157
Epilepsie	162, 167
Estetika, estetické představy	108
Etika	157, 160
Etogram	162, 163
Evoluce kulturní	23, 29, 88, 91, 104, 106, 116, 130, 137
Exhibicionismus	146
Explorace	131, 132, 135, 137
Extáze	169
Feromony	65
Fetiš, fetišismus	89
Geriatricie, gerontologie	171
Gesta, gestikulace	40, 48 - 52, 95, 101, 104, 133, 145, 155, 169
Gestalt	31, 127
Grooming	60, 63, 168
Hierarchie	13, 22, 152, 154
Hlad, hladovění	115, 117
Hluchoněmost	50, 128
Homosexualita	58, 146
Hra, hračky	36, 79, 93, 94, 122, 130 - 137
Hrozba	85, 86, 101, 130
Hudba	104
Hypnóza, hypnotický stav	169
Hysterie	168
Chování:	
abnormální (patologické)	43, 57, 89, 103, 120, 136, 161
adaptivní	109, 114, 121, 133, 161
apetenční	115, 116 - 117
archaické typy	160, 162, 168 - 169
infantilní	155, 172
komfortní	167
kontaktní (dotykové)	58
konzumatorní	115, 117 - 119, 131, 167
mutilační	83 - 85
nutkavé	98
poruchy-experimentální výzkum	161 - 163
potravní, poruchy	23, 28, 106 - 120
prostorové	69 - 82
přeskokové	95, 104, 166 - 167

reprodukční, rozmnožovací	19, 73, 139 - 147, 149	Matka	113, 121, 170
ritualizované viz Rituál		Medicína	159 - 172
rodičovské	22, 30	Meditace	103, 104
sexuální (viz též Ch. reprodukční)	29, 89, 125, 132, 144	Mentální anorexie	116, 171
sexuální, deviace	89, 146 - 147	Mentální retardace	57, 110
taktilní (dotykové)	57 - 63	Metakomunikce	92 - 97, 130
teritoriální	69 - 77, 139, 165 - 166	Mimika	50, 57, 77, 94, 110, 163 - 164
Chuť, chuťové kvality	108, 109 - 110, 114, 116, 125	Mimikry	32, 51
Chůze	82, 123	Mléko mateřské	113
Identifikace	67, 124	Móda	34, 85
Infanticida	154	Motivace	13, 69, 92, 106, 115, 117, 132, 136, 144, 153
Imprinting	39, 166	Motivační:	
Iniciace	100	analýza	13, 115, 144
Instinkt (viz též Automatismy vrozené)	24, 106, 108, 115, 118, 127, 148	konflikt	127, 166 - 167
Intelligence	55, 110	stav	13, 115
Izolace viz Deprivace senzorická, sociální		Mozek: malformace, poruchy činnosti	110
Jídlo	103, 108	Mutilace	83 - 85
Kašpar Hauser	27	Myšlení	55, 135, 173
Katatonie	80, 162, 164	Námluvy (viz též Dvoření)	131, 143, 145
Keltové, keltská kultura	103, 104	Nemluvně, novorozenec	113 - 114, 121, 126
„Kin selection”	156	Neofobie	114
Kognitivní procesy, činnost, vývoj	25, 112	Neuróza, neurotický stav	120, 162
Kojení	122, 139	Normy chování	20, 34, 83, 102, 157
Koketerie	144, 145	Oblek	87 - 88, 95
Komunikace: 38 - 97, 99, 102, 106, 122, 143, 151		Obličej	34, 46, 76, 89, 127, 163 - 164
akustická	39, 53 - 57	Obsese, obsedantní chování	102, 117, 120
neverbální	20, 40, 42 - 44, 87, 145, 163	Oči, oční kontakty	45, 47 - 49, 95
olfaktorická	65 - 68, 138, 146	Ontogeneze	22, 25, 27, 52, 60, 85, 100, 110 - 113, 121 - 139
optická	45 - 53	Osobnost	41, 55, 77, 80, 82, 102
taktilní	128 - 144	Ozdoby	88
verbální	20, 41, 92	Paměť:	
Kontakty:		olfaktorická	35, 39, 75
intimní	58, 75 - 76, 144	prostorová	107
matky s dítětem	60, 67, 122, 123, 126	Parajazyk	43, 55 - 56, 95
oční	47 - 48, 122, 124, 128, 170	Pedofilie	146
Konzumatorní akt viz Chování konzumatorní		Pláč	127, 130, 138, 157
Kooperace	134, 149, 155, 156	Podnět:	
Kritická vývojová fáze, perioda	38	akustický	39, 133
Kultura	36, 43, 85, 99, 102, 113, 119	averzivní	110
Lesbismus	149	klíčový	28, 29
Léčitelství	62, 68, 103, 104	olfaktorický	35, 39, 75
Magie	47, 62, 83, 103, 108	optický	39, 49, 133
Manie, manický stav	164	spouštěcí	13, 28, 31, 117, 129, 144, 163, 167
		supranormální	29, 32 - 37
		taktilní	40, 75, 133
		Pokožka - zbarvení	84

Pornografie	147	Smích	56, 130, 138, 155
Poruchy chování viz Chování abnormální		Sociabilita	18, 21, 148 - 158, 167
Postoj, pozice	43, 57, 78 - 79, 81	Sociální:	
Potrava (viz též Chování potravní):	71, 106 - 120	dovednosti	106, 132, 134, 150
regulace příjmu	106, 114 - 120	organizace, struktura	19, 83, 100, 102, 107, 119, 150 - 152
Preference nutriční	113 - 114	Sociobiologie	18, 67, 139, 148, 156
Princip dvojí kvantifikace	13	Spouštěcí schéma viz Podnět spouštěcí	
Procesy:		Stereotyp, stereotype	164
poznávací	108, 112	Strach	78, 127, 138
senzorické	109, 112	Symbol, symbolika	98
Prostor osobní, intimní	76 - 77, 163, 165	Šperky	88, 89
Přeskokové aktivity	99, 104, 166 - 167	Tabu	58, 113
Psychoanalýza	121, 155, 160, 162	Talisman	104 - 105
Psychologie:		Tanec	77, 103
behavioristická	14, 16, 41	Terciární znaky sexuálního dimorfismu	42, 79, 142, 145
sociální	41, 148	Teritorium, teritorialita (viz též Chování teritoriální)	39, 70, 151, 163, 165 - 166
srovnávací	13, 15, 24, 121	Tetování	84
vývojová	121, 137, 157	Tradice	99, 108, 151
Psychosomatika	120, 171	Transsexualismus	146
Puberta viz Adolescence		Transvestitismus	146
Pud	115	Učení:	31, 40, 111, 112, 116, 118, 134, 138
Reakce archaická	168 - 169	traumatické	113
Reflex:		Úhel frontálních rovin	43, 69, 80 - 81
imobilizační	169	Umění	19, 79, 103, 104
orientační	28	Úsměv	27, 127, 128 - 129, 138, 145, 155, 170
podmíněný	112, 114	Variabilita intra- a interindividuální	42, 111
sací	124 - 125	Vědomí: poruchy, stavy, změněné vědomí	103, 168, 169
uchopovací	123	Vrozená schémata viz Automatismy vrozené	
Reklama	35 - 36	Výběr partnera	143
Reprodukce, reprodukční cyklus viz Chování rozmnožovací		Vyladění	13, 115 - 116, 153
Revír (domácí okrsek)	70, 74	Zdraví psychické	161
Rodina	103	Zóny odstupu	58 - 59
Rozmnožování viz Chování rozmnožovací		Zoofilie	146
Rituál, ritualizované chování	19, 34, 42, 53, 60, 68, 88, 98 - 105, 108, 125, 151, 155, 162, 164, 169	Zoopsychologie viz Psychologie srovnávací	
Ruka	60 - 62, 88, 165	Zpěv	104
Rytmus	101, 107	Zuby - mutilace	84
Řeč	21, 39 - 40, 46, 53 - 57, 126 - 127	Zvyky	102, 103
Řešení problémů	20, 78	Životní prostor	166
Sadismus	146	Životní styl	166
Selekce živin	110 - 111		
Separační volání	122, 126		
Schizofrenie	162, 164		
Sexuální dimorfismus	140 - 142, 146		
Schémat vrozená viz Automatismy vrozené			
Slepota, slepé děti	110, 128, 129, 138		